

ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ЗМІСТ КОНФЛІКТУ В ІНТИМНО-МЕДИТАТИВНІЙ ПОЕЗІЇ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Анотація. Стаття присвячена розгляду інтимно-медитативної поезії останнього творчого періоду Т. Шевченка. Аналізується внутрішній тип конфлікту, викликаний посиленням відчуття самотності, відверто критичного самоаналізу життєвого шляху (конфлікт набуває ознак екзистенційного).

Ключові слова: внутрішній конфлікт, поетичний твір, ліричний герой, екзистенційний зміст конфлікту.

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению интимно-медитативной поэзии последнего творческого периода Т. Шевченка. Анализируется внутренний тип конфликта, наполненный откровенным самоанализом жизненного пути (конфликт имеет экзистенциальные признаки).

Ключевые слова: внутренний конфликт, поэтическое произведение, лирический герой, экзистенциальный тип конфликта.

Summary. The article is dedicated to the intimate–meditative period of T. Shevchenko. The internal type of conflict is analysed caused by strengthening loneliness feeling and by frank critical self–analysis of his life (this conflict acquires the existivative features).

Key words: internal conflict, poetry work, lyric hero, the existivative conflict content.

Після повернення із заслання Т.Г. Шевченко прагне поетично-філософськи синтезувати свою творчість, єдиним поглядом охопити власне життя. Поряд із соціально-філософською і громадсько-політичною тематикою поезій, написаних у період після заслання, велику художню цінність становить інтимна медитативна лірика, представлена значною кількістю поезій (“Росли укупочці, зросли...”, “Ликері”, “Л.” (“Поставлю хату і кімнату...”), “Н. Т.”, “Кума моя і я...”, “Якби з ким сісти хліба з’їсти...”, “Чи не покинуть нам, небого...” та багато інших). На думку В. Мовчанюка, “характерна риса цієї лірики – щирість душевної сповіді, внутрішнього монологу – розмови з самим собою. Ця сповідь перед власним “я” [3, с. 128].

У поезії “Над Дніпровою сагою” бачимо зажуреного поета, який вніс до ліричного твору яскраво виражений автобіографічний стан душі (представлений за допомогою внутрішнього типу конфлікту). Поезія нагадує переспів народної пісні з власними корективами та варіаціями:

Стоїть старий, похилився,

Мов козак той зажурився.

Що без долі, без родини

Та без вірної дружини,

І дружини і надії

В самотині посивіє! [7, т. 2, с. 348].

Насамперед, говорить поет про свій вік зрілої людини, яка не знайшла власного щастя, порівнюючи себе з явором. Ці ж почуття своєрідно відбилися і в написаній наступного дня поезії “Росли укупочці, зросли”. Поезія нагадує собою романтичну ідилію двох закоханих людей:

Росли укупочці, зросли;

Сміялись, гратись перестали,

Неначе й справді розійшились!..

Зійшлись незабаром. Побрались; [7, т. 2, с. 349].

У цьому творі відбилися мрії поета про щасливе особисте повноцінне життя, причому вільних від кріпацтва людей. Внутрішній тип конфлікту

тут чітко простежуємо в кожному з рядків, тому настільки виразне прохання:

Подай же й нам, всещедрий Боже!

Отак цвісти, отак рости,

Так одружитися... [7, т. 2, с. 349].

Яке палке бажання одружитися, отак “цвісти” у своїх почуттях до коханої жінки. Ці рядки шедевр інтимних почуттів поетової душі народились в Петербурзі, а через десять днів у Стрельні з-під пера виходять рядки “Ликері. На пам’ять 5 серпня 1860 року”. Шевченко не тільки “не полишає теми родини, але поглиблює її й розширює, побіч із давніми освоєними мотивами творячи нові” [8, с. 192]. Пригадаймо, що інтимні поезії присвячував поет й іншим жінкам, що стрічалися на його життєвому шляху, але Ликера, за словами П. Федченка, це “ціла гама пережитих почуттів... трагічний зойк відчаєної людини” [5, с. 279]. Відомо, що мало хто із знайомих Кобзаря схвалював його стосунки з Ликерою, але поет доводив, що його почуття щирі, надзвичайно сильні. Згорьована душа шукала любові і сім’ї, родинного раю, тієї “хатини тихої й веселої”, де звучатимуть дитячі голоси:

Моя ти любо! усміхнись,

І вольную святую душу

І руку вольную, мій друже,

Подай мені. [7, т. 2, с. 351].

У поезії “Л.” (“Поставлю хату і кімнату...”) поет говорить про свої почуття, але дуже стримано і схвильовано, ніби прагнучи їх забути, як страшний сон, “бо у своїй нареченій знайшов мало тієї поезії, яку малювала йому уява, і наштовхнувся на прозаїчну дійсність”. [1, с. 157]. Перші рядочки вірша звучать ідилічно, бо це мрії:

Поставлю хату і кімнату,

Садок-райочок насажу... [7, т. 2, с. 354].

Внутрішній конфлікт, який страшить неспокоєм і зрадою почуттів, наповнює спокоєм лише

образ матері та образи діточок, але є й боязнь, що неодмінно знову стане боляче:

Підкрадеиця, наробиши лиха...

Запалиши рай мій самотний. [7, т. 2, с. 354].

Подібне розуміння і відчуття втрати нареченої бачимо і в поезії “Барвінок цвів і зеленів...”:

Барвінок цвів і зеленів,

Слався, розстилався;

Та недосвіт передсвітом

В садочок украся. [7, т. 2, с. 353].

Якщо говорити про образність вірша, то “барвінок (ним, за народним звичаєм, молодій завітчують коси, прибираючи її до шлюбу) – це не тільки символ весілля, якого так бажав Шевченко, а й образ його сподівань, мрій про родинне щастя, так само як і недосвіт (ранок напровесні – до сходу сонця) – не тільки пересуди, плітки з приводу його сватання до Ликери, люди, які прагнули перешкодити його весіллю, загалом обставини, що роз’єднали наречених, а й власні сумніви поета перед важливим життєвим кроком” [6, с. 31]. Сила внутрішнього конфлікту підкреслює внутрішню напругу переживань, тому в останніх рядках він шкодує за “недосвітом” (молодою нареченою), що так потоптала його надії. Восени 1860 року з’являються й інші поезії, але всі вони поєднані трагізмом долі, заглибленістю в особисті переживання (“Минули літа молодії...”, “Якби з ким сісти хліба з’їсти...”, “Зійшлись, побрались, поєднались...”). Холодом віє від поезії “Минули літа молодії”, в якій поет спробував підсумувати своє життя:

Минули літа молодії,

Холодним вітром од надії

Уже повіяло. Зима!.. [7, т. 2, с. 359].

Останнє слово “зима” перегукується зі словами “нема, Анікогісінько нема” [7, с. 359] напружено і розривно, ніби автор прислуховується до їх відгону у власному серці. Ця виразність відчутна завдяки знову-таки внутрішньому вияву конфлікту. Пророче прозвучали рядки:

Не жди весни – святої долі!

Вона не зійде вже ніколи... [7, т. 2, с. 359].

Поет не розуміє, чому доля така несправедлива (“Якби з ким сісти хліба з’їсти”):

Пшениця, жито

На добрім сіялись лану,

А люде так собі пожнуть

І скажуть: – Десь його убито,

Сердешного, на чужині... –

О горе, горенько мені! [7, т. 2, с. 364].

Чому він не отримав кращої долі, сімейного щастя, все життя засіваючи добром землю? Конфлікт показує роздвоєність між почуттями розуму і серця. Спочатку поезія надзвичайно ідилічна: “поєднались”, “садочок розвели”, “дітей виростили”... Якщо перша частина вірша наповнена внутрішнім виявом конфлікту, то друга частина, починаючи з рядка:

Дівчаток москалі украли,

А хлопців в москалі забрали... [7, т. 2, с. 370]

руйнує гармонію людського щастя, щастя простої людини. Сила внутрішнього конфлікту виражає тут заперечення ідилії, спростування думок про щасливе майбутнє:

А ми неначе розійшились,

Неначе брались – не єднались. [7, т. 2, с. 370].

Інтимна лірика останнього періоду в якійсь мірі продовжує окремі теми попередніх подій життя, але ще більше відчутні настрої смутку.

Свою ненависть до святенницької моралі і воївоначне ствердження права жінки на особисте життя вклав поет у дві поезії “Н. Т.” та “Кума моя і я”. У віршах згадується Тарновська Надія, з якою колись хрестив дитину у диякона, тому називає її “великомученице кумо” [7, т. 2, с. 369]. Своєрідно підійшов поет до висвітлення долі своєї “куми”, сказавши:

Дурна єси та нерозумна!

В раю веселому зрсла,

Рожевим цвітом процвіла

І раю красною не зріла... [7, т. 2, с. 369].

Він іронізує протягом усього твору якимось по-доброму, натякаючи на суворі догми християнської моралі. Тут відчувається внутрішній різновид конфлікту, який показує власне ставлення до установлені поведінки жінки в суспільстві:

Прокиньте, кумо, пробудись

Та кругом себе подивись

Та кругом себе подивись,

Нахчати на ту дівочу славу... [7, т. 2, с. 369].

Такого ж саркастичного характеру й вірш “Кума моя і я”, в якому бачимо конкретну картинку співу церковного хору і дві постаті – ліричне “я” автора та його супутниці.

Трансформована гама інтимних почуттів відлунується і в поезії “Чи не покинуть нам, небого...”: на землі не судилось йому мати щастя, родинного зокрема. Шевченкознавець Є. Ненадкевич говорить про вірш “Чи не покинуть нам, небого” як про ліричну медитацію, породжену філософським “усвідомленням неминучості. По суті, це епілог у ширшому розумінні – прощання з світом, з життям, прощальна сповідь поета-філософа” [4, с. 85-86]. Майже у всіх останніх віршах, наповнених внутрішнім конфліктом, поет передає силу почуттів творця, його важкі думи, надії та мрії. Цей твір має конкретного співбесідника:

Чи не покинуть нам, небого,

Моя сусідонько убога,

Вірші нікчемні віршувать,

Та заходиться рихтувать

Вози в далеку дорогу,

На той світ, друже мій, до Бога,

Почимчикуєм спочивать. [7, т. 2, с. 372].

Цілоком очевидно, що звертається поет до музи, з якою пліч-о-пліч пройшли життя разом, творили “нікчемні” вірші. Тема смерті не вперше з’являється в творчості Шевченка. Збираючись в останню путь, Шевченко дивиться на “сей світ”, на його велич, хоч нічого теплого так і не бачив у ньому поет. Боєм звучать слова цієї поезії, внут-

рішній різновид конфлікту обплутав кожне слово твору. Наявність дати під 36 рядком незаперечно доводить, що, записавши його, Шевченко вважав вірш закінченим. Так прощався поет зі світом:

Благослови мене, друже,

Славою святою. [7, т. 2, с. 373],

але Бог дав поетові ще добу життя, добу творчості. Образи другої частини пов'язані з перенесенням на "той" світ, з роздумами про славу "святою".

Аналізуючи ці поетичні "сповіді" Шевченка, говоримо про внутрішній конфлікт у творах,

який "позначається як внутрішнє співвідношення індивіда з самим собою, що експлікує переживання не зовнішнього світу, а фрагментів свого суб'єктивного буття..." [2, с. 53]. Цей різновид конфлікту несе читачеві філософське осмислення пройденого життєвого шляху крізь призму пережитого. Новаторськи заявив Т. Шевченко в цих творах екзистенційний прояв конфлікту, коли зумів показати отой останній етап у житті людини на Землі – зустріч з "вічним" життям.

Література

1. Лепкий Б. Про життя і твори Тараса Шевченка / Богдан Сильвестрович Лепкий. – К.: Україна, 1994. – 171с.
2. Мейзерська Т. Слово Шевченка: міф, метафора, історія. Наукове есе / Тетяна Северинівна Мейзерська. – Одеса: Астропринт, 1996. – 61с.
3. Мовчанюк В. Медитативна лірика Т. Г. Шевченка / Володимир Павлович Мовчанюк. – К.: Наук. думка, 1993. – 146с.
4. Ненадкевич Є. Поетичний епілог творчості Шевченка / Євген Олександрович Ненадкевич // Збірник праць сьомої наукової шевченківської конференції. – К.: Вид – во АН УРСР, 1959. – 86с.
5. Федченко П. Т. Г. Шевченко / Павло Максимович Федченко. – К.: Наук. думка, 1989. – 236с.
6. Чамата Н. "Барвінок цвів і зеленів" / Ніна Павлівна Чамата // Слово і час. – 1996. – № 3. – С. 30-31.
7. Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. (Вид. автентичне 1-6 томам "Повного зібрання творів у двадцяти томах") / Тарас Григорович Шевченко. – Т.т. 1-6. – К.: Наук. думка, 2001-2005.
8. Шевчук В. Універсальна картина світу у творчості письменників українського бароко / Валерій Олександрович Шевчук // Україна. Наука і культура. – Вип. 28. – 1994. – С. 192-201.

Стаття надійшла до редакції 7.04.2011